

УДК 351.75(62)

Бакутін Євген Іванович –
викладач кафедри тактико-спеціальної
підготовки Національної академії
внутрішніх справ

ЗАПОБІГАННЯ ПРОТИПРАВНИМ ДІЯМ У СФЕРІ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ЗА ДОПОМОГОЮ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ

Розглянуто аспекти використання досягнень науково-технічного прогресу для виконання завдань щодо забезпечення внутрішньої безпеки в державі як стратегічного напрямку сучасності, що передбачає технізацію та комп'ютеризацію правоохоронної діяльності.

Ключові слова: запобігання; превенція; технічні прилади; технічні засоби; адміністративно-юрисдикційна діяльність органів Національної поліції.

В умовах економічної реформи, гласності та демократизації реалізація правоохоронних функцій передбачає використання інноваційних методів. Для виконання цих завдань необхідними є, по-перше, новий світогляд, який відображає систему сучасних поглядів і переконань, що відповідають пріоритетам соціального та економічного розвитку суспільства й реформування правоохоронної системи, по-друге, активне використання досягнень науково-технічного прогресу, зокрема у сфері криміналістичної та спеціальної техніки. Прилади й засоби, що мають функції фото-, кінозйомки чи відеозапису, – це сучасні об'єктивні засоби фіксації, збереження та використання доказової інформації в процесі профілактики, розкриття й розслідування правопорушень.

Однією з найважливіших передумов удосконалення боротьби з правопорушеннями в Україні є соціально-економічні перетворення. Складні соціальні процеси, що відбуваються на сучасному етапі, вимагають поліпшення діяльності працівників

поліції щодо зміцнення законності й правопорядку. З урахуванням нових умов здійснюється активний пошук способів розв'язання проблем стосовно підвищення ефективності й посилення боротьби зі злочинністю.

Важливу й відповідальну роль у цьому процесі відіграє запобігання вчиненню правопорушень, що передбачає використання комплексу заходів, різних за характером, цілями, рівнем, масштабами застосування й суб'єктами попереджувальної діяльності. Однією з його складових є технічні заходи запобігання правопорушенням.

Водночас організація дій щодо запобігання вчиненню правопорушень означена низкою труднощів. Вони переважно зумовлені негативними соціально-економічними чинниками, значним збільшенням кількості правопорушень й зміною їх характеру, реформуванням наявної системи протидії злочинності, яка сформувалась у нашій країні в пострадянський період, а також недооціненням її загальної ролі в боротьбі з правопорушеннями.

Виникнення нових видів і способів учинення протиправних діянь, зокрема з використанням провідних технологій, є передумовою внесення коректив у превентивну діяльність правоохоронців. Вона покликана сприяти розробленню нових способів протидії правопорушенням, упроваджувати технічні засоби, системи й технології, що забезпечують інтенсифікацію та безпеку боротьби з правопорушеннями, спираючись на досягнення науково-технічного прогресу, позитивний вітчизняний і зарубіжний досвід.

Різні аспекти використання технічних засобів привертати увагу таких науковців, як Ю. М. Батурін, В. Н. Бурлак, С. І. Герасимов, І. П. Голосніченко, О. М. Жодзишський, С. М. Іншаков, С. Ф. Константинов, О. А. Леві, В. В. Лук'янов, В. А. Максимов, В. П. Полозов, К. Н. Салімов, С. В. Сальників, В. В. Смирнов, В. С. Четвериков та ін. Однак системно й комплексно, у контексті сучасних можливостей, цю тему досі не досліджували.

Мета пропонованої увазі статті полягає у вивченні теоретичних питань щодо запобігання вчиненню правопорушень

за допомогою технічних засобів, а також дослідження можливостей їх використання в правоохоронній діяльності.

З появою перших правових заборон і правопорушень як діянь, учинених усупереч їм, суспільство змушене розробляти й удосконалювати заходи попереджувального впливу. Розуміння того, що стримати правопорушення суто за допомогою каральних заходів неможливо, стимулює до постійного вдосконалення форм і методів попереджувальної діяльності. Починаючи від ідей Платона про «ідеальне законодавство», яке відвертає людей від злочинів, і донині триває наполегливий пошук нових і вдосконалення вже наявних способів превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень, виявлення їх причин та умов.

Для характеристики вказаної діяльності використовують низку термінів: «запобігання правопорушенням», «попередження протиправних дій», «профілактична діяльність», «припинення протиправних дій», «протидія правопорушенням», а з прийняттям Закону України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 р. № 580-VIII ще й «превентивні поліцейські заходи» [1, с. 18].

У широкому розумінні вони збігаються за змістом, тобто означають вжиття таких взаємозалежних заходів, які попереджали б учинки, що шкодять суспільству, а також усували причини, котрі їх породжують.

Водночас, на думку науковців, зазначене розмежування є умовним, про що свідчить етимологічна подібність вищезгаданих термінів [2].

Як вважає Ю. М. Антонян, профілактика правопорушень є складовою попереджувальної діяльності, спрямованої на виявлення й усунення причин протиправних дій й умов, що їх спричиняють, а також причин і умов конкретних правопорушень, окремих груп правопорушень і видів злочинності. Чим успішніше буде реалізовано запобігання, тим менше доведеться докладати зусиль для припинення, розкриття чи розслідування кримінального й адміністративного правопорушення [3].

Запобіжні заходи можна класифікувати таким чином: економічні, суспільно-політичні, правові, ідеологічні, морально-

психологічні, організаційно-управлінські, технічні, духовні, інформаційні.

Вищеперелічені заходи спрямовані на усунення (ослаблення) факторів, що призводять до вчинення правопорушень, їх попередження, виявлення, припинення, розкриття й розслідування, а також розшук і виявлення осіб, які їх учиняють.

До обов'язків працівників поліції належить не лише боротьба зі злочинністю, а й здійснення інших заходів у сфері соціального обслуговування населення. Останні мають, по суті, профілактичний характер, оскільки передбачають запобігання можливим порушенням закону [4, с. 157].

Проблема використання технічних заходів у попереджувальній діяльності потребує поглибленого вивчення й наукового осмислення, адже на сьогодні у вітчизняній літературі приділено недостатньо уваги окресленню ролі та місця технічних заходів у процесі запобігання правопорушенням і злочинам, узагальненню та впровадженню позитивного досвіду їх застосування. Також бракує наукових комплексних розробок щодо цієї проблеми. Відсутні комплексні міждисциплінарні наукові розробки, дисертаційні й монографічні дослідження, науково-практичні, методичні розробки і рекомендації, присвячені цій проблематиці. Назріла та потребує практичного розв'язання проблема визначення ефективних форм і методів застосування технічних заходів у діяльності правоохоронців.

Не викликає сумнівів, що поява нових видів правопорушень й способів учинення протиправних діянь повинна супроводжуватися модернізацією вже відомих та впровадженням нових технічних засобів, які забезпечують запобіжний вплив на відповідні причини та умови, а також допомагають виявити, затримати й викрити правопорушників.

Так, Г. С. Саркісов розглядає технічні засоби як заходи спеціально-кримінологічного попередження щодо використання досягнень технічних і низки інших наук для усунення конкретних обставин, що спричиняють здійснення протиправних дій, а також виявлення фіксації та дослідження

слідів правопорушення й інших доказів, які використовують у межах визначеної підслідності [5].

На думку В. М. Бурлакова і В. П. Сальнікова, до технічних засобів профілактики зараховують різні технології, правила, засоби та пристосування, що перешкоджають заподіяння суспільно небезпечних наслідків у процесі соціальної діяльності людей і здійсненню інших правопорушень [6].

До того ж, дотепер немає загальноприйнятого та науково обґрунтованого визначення поняття технічних засобів як однієї з важливих складових комплексу заходів запобігання вчиненню правопорушень.

Одні з них перешкоджають здійсненню правопорушення, інші – сприяють виявленню й розкриттю вже учинених протиправних дій, а треті володіють і тими й іншими властивостями. З огляду на це, актуальності набуває питання розробки поняття технічних засобів, їх типології та засобів, застосовуваних для запобігання вчиненню правопорушень.

Правильне й ефективне використання поліцією можливостей адміністративною юрисдикції помітно впливає на стан правопорядку та правомірне функціонування інших органів адміністративної юрисдикції загалом [7, с. 9].

Представники правоохоронних органів для забезпечення публічної безпеки й порядку можуть закріплювати на форменому одязі, службових транспортних засобах, монтувати/розміщувати по зовнішньому периметру доріг і будівель автоматичну фото- та відеотехніку, а також використовувати інформацію, отриману за допомогою автоматичної фото- і відеотехніки, що перебуває в чужому володінні, з метою:

1) профілактики, виявлення або фіксації правопорушення, охорони громадської безпеки та власності, забезпечення безпеки осіб;

2) забезпечення дотримання правил дорожнього руху.

Згідно з пп. 10 п. 1 розділу 6 Положення про патрульну службу МВС, працівник патрульної служби має право використовувати технічні засоби і прилади для виявлення та фіксації правопорушень [8, с. 88].

Для здійснення адміністративно-юрисдикційної діяльності представників правоохоронних органів наділяють широким колом повноважень, у межах яких вони реалізують надане їм право притягнення до адміністративної відповідальності.

У літературі й відомчих нормативних документах для позначення різноманітних технічних пристосувань, матеріалів, приладів тощо використовують терміни «науково-технічні засоби» і «спеціальні технічні засоби».

Науково-технічні засоби, які застосовують у процесі запобігання, виявлення, припинення та розслідування правопорушень, – це система науково обґрунтованих приладів, пристроїв, апаратури, інструментів і матеріалів, а також методів, прийомів, алгоритмів та рекомендацій стосовно їх правомірного застосування уповноваженими особами для реалізації завдань судочинства [9, с. 14].

Не всі технічні засоби, спрямовані на запобігання вчиненню правопорушень, вважають науково-технічними. До того ж, комплекс науково-технічних засобів не вичерпується спеціальними технічними засобами, що відповідають вищезазначеним вимогам.

У технічній літературі, де важко обійтися без узагальнюючого поняття для позначення приладів, устаткування й інших технічних пристроїв, активно використовують термін «технічні засоби». Отже, лише після їх утвердження у сфері правових наук вони набувають якості засобів «науково-технічних». Необхідно констатувати, що це термінологічне нововведення є не найвдалішим винаходом, оскільки від зміни сфери застосування знаряддя праці не набуває «науковості», незважаючи на закладені в ньому науково-технічної ідеї.

Таким чином, технічні засоби запобігання вчиненню правопорушень – це засоби, спрямовані на усунення причин і умов здійснення злочинів шляхом впровадження та використання сучасних досягнень науково-технічного прогресу, що сприяє підвищенню ефективності попередження різних видів правопорушень.

Загальнотехнічні засоби спрямовані на запобігання правопорушенням у широкому контексті. Зазвичай вони мають

інше основне призначення, однак наділені властивостями, які можуть успішно використовуватися з метою недопущення виникнення передумов для здійснення правопорушень.

Спеціальну техніку можна визначити як комплекс технічних засобів, призначених для виконання специфічних службових завдань щодо запобігання, припинення, документування, розкриття правопорушень і викриття винних.

Суб'єктами тут постають державні органи, які спеціалізуються на попередженні протиправних діянь. Загальне їх призначення полягає в боротьбі з правопорушеннями, зокрема запобіганні їм. Це є для них єдиним або профілюючим завданням.

Технічні засоби запобігання окремим злочинам потрібно розглядати залежно від характеру власне протиправних діянь і сфери соціального життя, де вони відбуваються, а також предмета їхнього зазіхання.

Засобами, за допомогою яких досягається запобігання окремим злочинам, можуть слугувати технічні засоби як загального, так і спеціального призначення.

Об'єктами є конкретні різновиди злочинних посягань, адже на базі вивчення методів їхнього здійснення розробляють різні технічні рішення, що сприяють запобіганню вчинення правопорушень.

З урахуванням вищесказаного можна дійти таких висновків.

1. Необхідно виділити цілком самостійний напрям досліджень – запобігання вчиненню правопорушень за допомогою технічних засобів, значущість якого в сучасних умовах буде постійно зростати.

2. На сьогодні спеціальні дослідження, присвячені теоретичним і практичним питанням використання технічних засобів для запобігання вчиненню правопорушень, та наявні окремі публікації мають обмежений характер і не передбачають утвердження ролі й місця технічного забезпечення.

3. Нині технічні заходи є однією з базових складових комплексу заходів, які проводять з метою запобігання вчиненню правопорушень. Важливо, що від їх реалізації залежить ефективність боротьби з правопорушеннями загалом.

Вказані заходи не лише доцільно активно використовувати в діяльності, а й вважати одним із сучасних та ефективних інструментів її здійснення.

4. Технічні заходи – це розробка й використання в діяльності сучасних та ефективних технічних засобів і систем, спрямованих на запобігання вчиненню правопорушень, а також організація технічного забезпечення правоохоронних органів задля випередження технічного забезпечення правопорушників.

5. Найкращого рівня розроблення й обґрунтування на сучасному етапі досягло застосування різних технічних засобів щодо запобігання вчиненню правопорушень проти публічного порядку і безпеки, забезпечення особистої безпеки громадян та збереження їхнього майна.

6. Удосконалення технічного забезпечення у сфері запобігання вчиненню правопорушень повинно бути орієнтоване на створення й упровадження сучасних технічних засобів на рівні світових стандартів, які б створювали необхідну базу для цілеспрямованої та ефективної протидії правопорушенням.

7. За результатами аналізу наявного стану й прогнозу розвитку ситуації можна виділити такі пріоритетні напрями в науково-технічному і ресурсному забезпеченні діяльності на найближчий період:

визнання технічного забезпечення діяльності з профілактики правопорушень чинником, який визначає можливості й ефективність правоохоронної діяльності;

розвиток системи профілактичної діяльності за допомогою концентрації зусиль на пріоритетних напрямках удосконалення технічного забезпечення профілактики правопорушень шляхом розробки, освоєння виробництва й закупівлі комплексів технічних засобів для розв'язання проблем профілактики правопорушень;

активне впровадження досягнень вітчизняної та світової науки й техніки в практичну діяльність правоохоронців щодо профілактики адміністративних проступків;

здійснення аналізу стану правопорушень, тенденції їх змін з паралельним оцінюванням перспектив розвитку комплексу технічних заходів для її попередження. Забезпечення

випереджального розвитку технічних засобів профілактики завдяки пошуковим і системним дослідженням, своєчасному впровадженню наукових розробок;

вивчення попиту на наукові досягнення в технічній сфері органів, що здійснюють профілактику правопорушень;

оцінювання перспективного попиту на результати науково-дослідної діяльності за різних сценаріїв учинення правопорушень із метою швидкого реагування на зміну обстановки, яка потребує науково-технічної підтримки;

організація процесу розроблення галузевих науково-технічних і цільових комплексних програм для розв'язання найважливіших проблем попереджувальної діяльності;

розроблення довгострокових програм, перспективних планів діяльності зі створення й упровадження нової спеціальної техніки, поліпшення технічного оснащення органів;

удосконалення нормативного забезпечення, що регламентує проведення в поліції науково-дослідних робіт зі створення та впровадження в практику нової техніки, а також конкретизація процесу проведення наукових розробок, чітке визначення прав і відповідальності учасників;

покращення механізму провадження єдиної технічної політики, що дає змогу скоротити невиправдане розширення номенклатури однотипних виробів, розв'язати проблеми ремонту, сумісності технічних засобів тощо;

розробка й здійснення заходів із підготовки кваліфікованих кадрів у науково-дослідних, навчальних і технічних підрозділах Національної поліції України;

розширення інтеграції наукового й освітнього потенціалу науково-дослідних, навчальних закладів і підрозділів системи правоохоронних органів. Забезпечення взаємодії й кооперації з науковими організаціями, науково-технічними підрозділами інших силових структур України за пріоритетними напрямками;

розширення співпраці з вітчизняними науковими організаціями та промисловими підприємствами, які мають досвід створення спеціальної техніки, використання їх наукового й виробничого потенціалу для розробки техніки в

інтересах Національної поліції України. Прогнозування потенційних можливостей пріоритетних виробництв і міжгалузевих технологій у напрямі створення нових технічних засобів, що сприяють профілактичній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Національну поліцію: Закон України : офіц. текст : станом на 10 лист. 2015 р. – Київ : А. В. Паливода, 2015. – 104 с.
2. Криминология : учеб. для юрид. вузов. – СПб. : [б. и.], 1999. – 235 с.
3. Антонян Ю. М. О понятии профилактики преступлений / Ю. М. Антонян // Вопросы борьбы с преступностью. – 1977. – № 26. – С. 25–34.
4. Коваленко В. В. Адміністративна (поліцейська) діяльність органів внутрішніх справ / В. В. Коваленко, Ю. І. Римаренко. – Вид. 2-ге. – Київ : Директ Лайн, 2012. – 504 с.
5. Саркисов Г. С. Социальная система предупреждения / Г. С. Саркисов. – Ереван : Айастан, 1975. – 160 с.
6. Криминология : учеб. для юрид. вузов / под ред. В. И. Бурлакова, В. П. Сальникова, С. В. Степашина. – СПб. : Санкт-Петербург. ун-т МВД России, 1999. – 556 с.
7. Константинов С. Ф. Адміністративно-юрисдикційна діяльність поліції : навч. посіб. / С. Ф. Константинов, С. Г. Братель, В. О. Басс. – Київ : Центр учб. літ-ри, 2016. – 336 с.
8. Положення про патрульну службу МВС : Закон України : офіц. текст : станом на 10 лист. 2015 р. – Київ : А. В. Паливода, 2015. – 104 с.
9. Кобець М. В. Спеціальна техніка: основні поняття, терміни та визначення : навч. посіб. / М. В. Кобець, Б. В. Жуков. – Київ : Аванпост-Прим, 2013. – 192 с.